

УДК 378.4:614.21:61(477)

DOI 10.11603/me.2414-5998.2017.3.7775

В. М. Лісовий, В. А. Капустник, Ю. К. Резуненко, В. І. Коростій
Харківський національний медичний університет

УНІВЕРСИТЕТСЬКІ КЛІНІКИ В РОЗВИТКУ ВИЩОЇ МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ

V. M. Lisovyi, V. A. Kapustnyk, Yu. K. Rezunenکو, V. I. Korostii
Kharkiv National Medical University

UNIVERSITY CLINICS IN THE DEVELOPMENT OF HIGHER MEDICAL EDUCATION

Сучасний курс України на євроінтеграцію та відповідність вищої медичної освіти міжнародним стандартам визначає актуальність питання про роль університетської клініки в розвитку вищої медичної освіти. У статті викладено результати спроби визначити роль університетської клініки в розвитку вітчизняної вищої медичної освіти, напрямки розвитку та оптимальну модель університетської клініки в сучасних вітчизняних умовах на основі аналізу існуючих європейських та вітчизняних моделей університетських клінік та досвіду роботи Навчально-наукового медичного комплексу “Університетська клініка” Харківського національного медичного університету. Пропонується модель університетської клініки, яка сприятиме можливості реалізації потенціалу медичного університету, з численними клінічними кафедрами, як координатора навчально-науково-лікувального процесу та міжнародного співробітництва.

Ключові слова: університетська клініка; вища медична освіта; міжнародна інтеграція.

The course of modern Ukraine towards European integration and higher medical education conformance to international standards determines the relevance of the role of the university clinic in the development of higher medical education. The results of attempts to define the role of the University clinic in the development of national higher medical education, directions of development and optimal model of the University Clinic in current conditions by analyzing existing European and national models of university clinics, and experience of scientific medical complex “University Clinic” of Kharkiv National Medical University work are set forth. The model of the University Clinic, which will facilitate the feasibility of potential of medical university, with numerous clinical departments as coordinator of educational, scientific and treatment activity and international cooperation is proposed.

Key words: University clinic; higher medical education; international integration.

Вступ. Сучасний курс України на євроінтеграцію та відповідність вищої медичної освіти міжнародним стандартам визначає актуальність питання про роль університетської клініки в розвитку вищої медичної освіти [4]. Очевидно, що від вибору базового клінічного лікувального закладу і моделі взаємодії вищого медичного навчального закладу та клінічної бази значною мірою залежить якість клінічної підготовки медичних фахівців. У європейській, та і в цілому міжнародній практиці, загальноприйнятною моделлю такої взаємодії є університетська клініка, і це визначає стратегічний курс на розвиток університетських клінік вищих медичних навчальних закладів України [1, 3]. Але якою повинна бути університетська клініка, як поєднати закордонний досвід та вітчизняні традиції медичної освіти в сучасних умовах в Україні – ці питання на сьогодні ще не мають однозначних відповідей [2].

Мета роботи – визначити роль університетської клініки в розвитку вітчизняної вищої медичної освіти, напрямки розвитку та оптимальну модель університетської клініки в сучасних вітчизняних умовах.

Основна частина. У статті проведено аналіз європейських та вітчизняних моделей університетських клінік з урахуванням досвіду роботи Навчально-наукового медичного комплексу “Університетська клініка” Харківського національного медичного університету.

Університетські клініки в Україні. Традиції вітчизняних університетських клінік дорадянського періоду до сьогодні нагадують про себе сучасним студентам зі сторінок підручників іменами відомих професорів, які фактично створювали такі клініки, керували ними та навчали в них майбутніх лікарів. Зокрема, в Харкові ще у 1807 році професор В. Ф. Дрейсіг підняв питання про необхідність

створення університетської клініки. Такі професори, як Гелленських, Дрейсіг, Кнігін, Брайденс, Рейпольський, Шумлянський і Блюменталь, багато попрацювали для побудови клінік при університеті, якими згодом стало користуватися міське населення. Перша університетська клініка м. Харкова виникла в 1814 році. За своїм профілем вона була хірургічною і розміщувалася в одному з флігелів університетського двору в будинку самого ректора (нині вулиця Університетська, 16, корпус Української інженерно-педагогічної академії). У 1815 році виникла терапевтична клініка, а в 1829 – акушерська.

Процес повернення до університетських клінік у сучасній Україні розпочався з Донецька, де ще у середині 90-х років були створені клініки Донецького національного медичного університету: клініка ортопедії і травматології та акушерсько-гінекологічна клініка (Донецький регіональний центр охорони материнства і дитинства під керівництвом академіка В. Чайки). Наступним кроком було затвердження проекту щодо створення університетської клініки шляхом передання міської лікарні із власності комунальної громади в державну власність – у 2004 році на державному рівні було підтримано ініціативу Одеського державного медичного університету, який взявся за розбудову новітнього інноваційного центру. У жовтні 2008 р. у Запорізькому державному медичному університеті, згідно з наказом МОЗ України “Про реорганізацію Запорізької басейнової лікарні МОЗ України”, створено лікувально-профілактичний структурний підрозділ – Навчально-науковий медичний центр “Університетська клініка”. В Харківському національному медичному університеті в 2015 році шляхом об’єднання двох медичних центрів створений Навчально-науковий медичний комплекс “Університетська клініка” Харківського національного медичного університету.

Згідно з чинним на сьогодні законодавством України, університетська клініка вищого навчального закладу – це заклад охорони здоров’я, який є лікувально-навчально-науковим структурним підрозділом вищого навчального закладу. Головною метою діяльності університетської клініки є надання третинної (високоспеціалізованої), вторинної (спеціалізованої) медичної допомоги, забезпечення підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації медичних працівників за стандартами вищої освіти, проведення науково-дослідної роботи, розробки, апробації та впровадження нових медичних технологій. Відповідність цієї мети міжнародним

стандартам діяльності університетських клінік вказує на необхідність звернутися до кращого закордонного досвіду в цій галузі.

Університетські клініки в Європі. Розглянемо приклад найбільш відомої і найстарішої в Європі (роком заснування вважається 1710) клініки Шаріте. Берлінський медичний університет Шаріте (Charité University Medicine Berlin) афілійований (є медичним факультетом) Університету імені Гумбольдта (Humboldt University) і Вільного університету Берліна (Free University of Berlin). Для даних ВНЗ Шаріте є медичним факультетом, університетською клінікою і базою для навчання майбутніх медиків. Щорічно надає послуги у сфері вищої освіти в Німеччині 7000 студентів, з яких не менш як 1200 є громадянами різних країн світу.

Згідно з рейтингом Focus, протягом останніх декількох років це кращий медичний заклад Німеччини. Більше половини Нобелівських лауреатів у галузі медицини пов’язують саме з цим навчально-науковим центром. У чому секрет сучасного успіху цієї медичної школи з більше ніж трьохсотлітньою історією?

По-перше, звертає на себе увагу організаційна структура. Зараз у Шаріте налічується понад 100 інститутів і клінік, які об’єднані в 17 профільних центрів. Кількість місць у клініках загалом більше 3000, в рік лікується більше 100 тисяч пацієнтів у стаціонарі та більше 1 млн амбулаторно. Таким чином, кожен профільний центр об’єднує 100–200 ліжок-місць в одному або декількох відділеннях. Керівником є провідний спеціаліст, професор, завідувач кафедри.

По-друге, висока активність у наукових дослідженнях. Медичний університет Шаріте сфокусований на дослідженнях у галузі трансплантології, нейробіології, генетики, імунології, онкології. Досяг видатних результатів у розробці нових методів лікування серцево-судинних і скелетно-м’язових захворювань. У цілому медичний університет Шаріте веде близько 1000 дослідницьких проектів, що дозволяє йому лідирувати серед медичних факультетів Німеччини.

Таким чином, організаційна структура у вигляді центрів (100–200 ліжок-місць) під керівництвом провідних спеціалістів (професора, завідувача кафедри), у яких проводиться лікувальна та наукова робота, є оптимальним варіантом для якісного навчання студентів, спеціалістів та підготовки наукових кадрів.

Взаємодія клінічних кафедр та університетських клінік у ХНМУ. Навчально-науковий медичний комплекс “Університетська клініка” Харківського національного медичного університету є одним із його клінічних підрозділів. Структура клініки включає багатопрофільний стаціонар та консультативно-діагностичну поліклініку. На базі клініки розміщуються кафедри урології, нефрології та андрології, хірургії, загальної практики – сімейної медицини і внутрішніх хвороб, фізичної реабілітації і спортивної медицини, неврології № 2, психіатрії, наркології і медичної психології, отоларингології, лабораторної діагностики ХНМУ та кафедра клінічної фармації і клінічної фармакології НФаУ.

Головною перевагою використання університетської клініки як клінічної бази, за визначенням завідувачів кафедр, є можливість якнайширшої інтеграції освітньої, лікувальної та наукової роботи викладачів у роботу високоспеціалізованої медичної установи. Креативність керівництва університету в реалізації концепції створення таких закладів (університетських клінік), високий рівень кваліфікації провідних фахівців у відповідних галузях медицини, впровадження сучасних технологій діагностики та лікування, якісне обладнання сприяють підготовці студентів відповідно до вимог сьогодення. Наведемо конкретні приклади.

Вищенаведені переваги мають особливе значення для успішного викладання фізичної реабілітації та спортивної медицини. Наявність у структурі університетської клініки стаціонарного відділення фізичної реабілітації створює умови для проведення практичних занять за спеціальністю “біля ліжка хворого”, правильніше сказати – біля сучасного реабілітаційного та фізіотерапевтичного обладнання в спеціалізованих залах лікувальної фізкультури, які відповідають світовим стандартам організації відновного лікування. Важливе значення має також різноманітність контингенту пацієнтів, які проходять лікування в базових відділеннях. Відповідно до навчальної програми студенти мають можливість наочно ознайомитись, і що треба підкреслити, особисто брати участь у реабілітації хворих з патологією опорно-рухової, нервової, серцево-судинної систем. Унікальною саме для університетської клініки ХНМУ є можливість залучання студентів до відновного лікування та фахової реадaptaції спортсменів, включно гравців футбольних клубів вищої ліги членів збірних команд України.

Не менш плідною є робота кафедри неврології № 2. Результатом інтеграції відділення неврології та кафедри є суттєве зростання кількості та різноманітності нозологій пацієнтів, які проходять лікування. Це створює сприятливі умови для практичного навчання студентів та лікарів-інтернів.

Наявність додаткової бази кафедри психіатрії, наркології та медичної психології, яка розміщується в ННМК “УК” ХНМУ, надає можливості викладати медичну психологію, брати участь у реалізації індивідуальних програм медико-психологічної реабілітації пацієнтів в умовах багатопрофільної соматичної клініки. Прогресивною формою взаємодії кафедр та університетської клініки є створення спеціалізованих позаштатних центрів, зокрема Центр лікування болю та Центр психосоматики та психологічної реабілітації є формою взаємодії кафедри та клініки в розробці цих нових для України напрямків, ще не виділених у переліку штатних медичних спеціальностей. Розпочала роботу у відремонтованому приміщенні арт-терапевтична зала Центру психосоматики та психологічної реабілітації.

Кафедрою лабораторної діагностики в співробітництві з лабораторією розроблялися стандарти вищої освіти бакалаврів, магістрів та докторів філософії з використанням досвіду практичної роботи лабораторії.

Сумісною роботою кафедр та клініки є розробка протоколів і стандартів лікування, зокрема кафедр неврології, спортивної медицини та фізичної реабілітації, сімейної медицини та внутрішніх хвороб.

Кафедра клінічної фармації та клінічної фармакології активно співпрацює у створенні локального формуляра лікарських засобів університетської клініки, проведенні клінічних та доклінічних досліджень.

Завдяки проведеним у 2016 році ремонту та реконструкції конференц-зали та кімнати для нарад, обладнанню сучасною мультимедійною технікою цих приміщень створений майданчик для науково-практичного професійного спілкування. У тому ж 2016 році проведені 3 конференції з міжнародною участю (2 на тему вивчення проблеми хронічного болю й одну на тему спортивної медицини та реабілітації спортсменів), 96 науково-практичних та навчальних заходів (конференцій, круглих столів, майстер-класів, тренінгів), у тому числі скайп-конференцій із закордонними партнерами, розпочали свою роботу школа пацієнта, про-

грама психологічної підготовки медичних сестер, студентські конференції тощо.

Розширюється інформаційна система клініки, що вже в недалекому майбутньому надасть можливість у навчальному процесі демонструвати сучасний інформаційний медичний простір.

Висновки. Розвиток лікувального закладу в сучасних складних економічних умовах можливий тільки як університетської клініки, структурного підрозділу медичного університету завдяки його значній організаційній, фінансовій, науковій та методичній підтримці. Ще одна перевага формату університетської клініки, загальноприйнятого за кордоном, – це можливість навчально-науково-практичної співпраці із закордонними колегами та міжнародними інституціями. Виходячи з вищенаведеного, формат університетської клініки є оптимальним для організації додипломної та, особливо, післядипломної медичної освіти. Однак існуюча потужність клініки забезпечує можливість підготовки фахівців тільки за частиною клінічних спеціальностей.

Список літератури

1. Балусева О. В. Формування стратегічних напрямів діяльності вищих медичних навчальних закладів, спрямованих на удосконалення підготовки медичних кадрів / О. В. Балусева // Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2013. – № 12. (Електронне наукове фахове видання.)

2. Дубініна В. Г. Університетська клініка: яку модель візьме за взірць Україна? / В. Г. Дубініна // Ваше здоров'я. – 2015. – № 33–34.

3. Глоба Є. В. Досвід надання допомоги педіатричним

Перспективи розвитку університетських клінік в Україні та зростання їх ролі в розвитку вищої медичної освіти. Для повноцінного забезпечення клінічною базою можливості виконання завдань, пов'язаних із підготовкою медичних кадрів, у тому числі наукових, на рівні міжнародних стандартів, необхідне мультидисциплінарне функціонування в рамках університетської клініки спеціалізованих центрів, потужністю від 100 до 200 ліжок, за кожним із напрямків підготовки (хірургічний, терапевтичний та ін.), на зразок існуючих клінік НДІ, але з імплементацією навчального процесу. Побудова такої моделі потребує пошуку шляхів взаємодії між лікувальними закладами різних форм власності у форматі проекту університетська клініка як структурний підрозділ медичного університету. Такий підхід розкриває можливості реалізації потенціалу медичного університету з численними клінічними кафедрами як координатора навчально-науково-лікувального процесу та міжнародного співробітництва.

пацієнтам в університетській клініці Мотол (м. Прага, Чехія) за результатами стажування clinical fellowship of the european society of paediatric endocrinology / Є. В. Глоба // Клінічна ендокринологія та ендокринна хірургія. – 2016. – № 4 (56). – С. 95–96.

4. Чайка-Петегирич Л. Б. Міжнародна співпраця університетів як невід'ємна складова трансформації вищої школи України у європейський освітній простір / Л. Б. Чайка-Петегирич // Галицький економічний вісник. – Тернопіль : ТНТУ, 2014. – Т. 45, № 2. – С. 45–50.

References

1. Baluieva, O.V. (2013). Formuvannia stratehichnykh napriamiv diialnosti vyshchyykh medychnykh navchalnykh zakladiv, spriamovanykh na udoskonalennia pidhotovky medychnykh kadriv [Forming strategic directions for activities of higher medical education institutions, implemented to medical personnel training improvement]. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok – Public administration: improvement and development*, 12 [in Ukrainian].

2. Dubinina, V.H. (2015). Universytetska klinika: yaku model vizme za vzirets Ukraina? [University hospital: what will Ukraine take as a model?]. *Vashe zdorovia – Your health*, 33-34 [in Ukrainian].

3. Hloba, Ye.V. (2016). Dosvid nadannia dopomohy pedyatrychnym patsientam v universytetskii klinitsi Motol (m. Praha, Chekhiia) za rezultatamy stazhuvannia Clinical

Fellowship of the European Society of Pediatric Endocrinology [The experience of care delivery to pediatric patients at university hospital Motol (Praha, Czech Republic) based on the results of Clinical Fellowship of the European Society of Pediatric Endocrinology]. *Klinichna endokrynolohiia ta endokrynna khirurhiia – Clinical endocrinology and endocrine surgery*, 4 (56), 94-95 [in Ukrainian].

4. Chaika-Petehyrych, L.B. (2014). Mizhnarodna spivpratsia universytetiv yak nevidiemna skladova transformatsii vyshchoi shkoly Ukrainy u yevropeyskyi osvittii prostir [International co-operation of universities as an important part of Higher Education of Ukraine transformation into European learning environment]. *Halyskyi ekonomichnyi visnyk – Halych economic bulletin*, 42 (2), 45-50 [in Ukrainian].